

Leopold onderzoekt zelf ter plaatse de mogelijkheid om hier een haven- en badstad, sanatoria en spoorwegen te bouwen en te exploiteren. Frankrijk gaat dwarsliggen.

– 1897: China

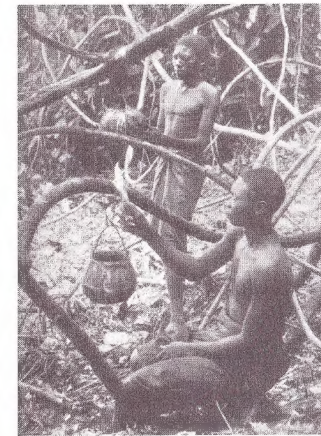
Naar aanleiding van het bezoek van de Chinese mandarijn doet Leopold een vierde en meteen succesvolle poging om zaken te doen met Peking.

32

De duistere jaren

De kalender vertelde dat men 9 juli 1896 bereikt had. In haar boudoir in Spa dirkte Marie Henriette zich op. Ze zou de allereerste publieke demonstratie van automobielen in België opluisteren met haar aanwezigheid. Die vond plaats in Spa. De organisator ervan, de Automobile Club de Belgique, was net enkele maanden ervoor opgericht door onder anderen vier graven en twee burggraven. Het mondaine karakter van het autofestijn diende te worden benadrukt door de aanwezigheid van de koningin, prinses Clementine en prins Albert. Vier dagen eerder waren parlementsverkiezingen gehouden. Daar was men intussen al over uitgepraat, want er waren geen spectaculaire resultaten uit de bus gekomen. De katholieke partij had haar absolute meerderheid nog wat aangedikt. Nee, dan hield men zich in Spa toch liever bezig met de sensatie van de dag. Met open monden zou er gekeken worden naar de indrukwekkende automobielen die de stad onveilig zouden maken. Voor vele genodigden zou het de eerste aanblik zijn. Naast bloemenoptochten werden ook snelheidscompetities georganiseerd en de *touring*, oftewel het rondrijden met de wagen als toerist. De benzine werd gekocht in bussen bij de apotheker. Dames en heren van adel en andere vooraanstaanden amuseerden zich te pletter met rally's waarbij men op een bepaalde plaats moest samenkomen: de *paper-chase* oftewel de jacht op iemand die een spoor van papiersnippers achterliet, de *steeple-chase*, met een hindernissenparcours, de *course à la cachette*, waarbij men per auto op zoek ging naar verborgen voorwerpen, en de *course à l'enveloppe*, een race naar opeen-

volgende enveloppes met daarin telkens een nieuwe bestemming.¹¹⁷ Grandioos en blinkend tuften de automobielen rond. De auto was vermaak, een chic en mooi object voor moderne, mondaine en rijke brannies. Zou Marie Henriette tijdens al die pret vermoed kunnen hebben dat hier de toekomst school van haar mans fortuin? In auto's en vooral in hun wielen? Toch was het zo. Nadat Leopold twintig jaar lang zijn geld op het spel had gezet voor Congo, na jaren van verlies en ontgoochelingen, keerde het tij in zijn voordeel. Snel, onverwacht en met dramatische gevolgen. De oorsprong van de ommekeer was in Ierland te zoeken. Daar had de dierenarts John B. Dunlop gezien hoe zijn zoontje hobbelen op zijn driewielertje over de hortende kasseiweg rond het huis reed. Een ongemak waar hij iets besloot aan te doen. Hij plakte een dunne rubberlaag op het wiel en pompte die op met een ballenpomp. Als ventiel gebruikte hij het bovenstuk van een babyzuigfles. De rubberluchtband was uitgevonden. Algauw werden de immense mogelijkheden duidelijk. In 1890 opende Dunlop zijn eerste bandenfabriek in Dublin. Twee jaar later volgde de eerste fabriek op het vasteland, in het Duitse Hanau. Vlak daarvoor bedacht Édouard Michelin uit Clermont-Ferrand een nog eenvoudiger type luchtband. De bandenindustrie was geboren, ze veranderde de ontluikende auto-industrie ingrijpend en beide hadden een exponentieel toenemende behoefte aan rubber. Ook de snelgroeïende telefonie- en elektriciteitsnetwerken kochten plots massaal rubberproducten in. Wereldwijd piekten de prijzen voor een grondstof die in Leopolds Congo letterlijk aan de bomen groeide. Het was zijn redding. Hoge winsten lagen in het verschiet. Maar dan moest er wel snel geschaald worden. Zakelijk ingesteld als hij was, besefte Leopold dat het een kwestie van tijd was voor de rubberproductie ook elders in de wereld zou toenemen en de prijzen bijgevolg weer zouden zakken. Wat niemand had gedacht – maar Leopold altijd had verwacht – gebeurde alsnog: terwijl de eeuw ten einde liep, werd de Congo-Vrijstaat een van de winstgevendste kolonies van Afrika. De marktvraag was hoog, de productiekosten waren laag. Behalve het transport via stoomschepen hoefde er weinig geld te worden uitgegeven. Er was

Rubber winnen was zwaar werk, waarvoor men vaak dagenlange tochten diende te maken en meerdere bomen moest beklimmen. De lokale bevolking werd dan ook, vaak met brutaal geweld, verplicht zich aan het vergaren van rubber te wijden.

(Geen fotograaf bekend, uit: *The story of the Congo Free State; social, political, and economic aspects of the Belgian system of government in Central Africa*, Henry Wellington Wack, 1905)

geen landwinning of -cultivatie nodig, investeringen evenmin. De enige vereiste was inheemse arbeidskracht. En die was er voldoende.

Om rubber te winnen moest men diep en ver het regenwoud in trekken en vaak de bomen in klimmen om er het latexsap te verzamelen. Op de duur moest men dagenlange tochten maken om nog rubberbomen te vinden die sap konden geven. Het was zeer zwaar werk, dat bovendien ten koste ging van de traditionele activiteiten, zoals de landbouw, jacht en visserij. Algauw was zowat de hele mannelijke bevolking in de districten van Aruwimi, Bangala, Kasai, het Leopold II-meer, Ubangi en het Evenaarsdistrict ingeschakeld in de rubberwinning. De inboorlingen zagen er het nut niet van in. De koloniale des te meer. Algauw werden de inlanders verplicht om vastgelegde hoeveelheden rubber te leveren. Het was een vorm van fiscaliteit.

Maar ook een verplichting die met grof geweld werd afgedwongen. Mensen onttrokken zich aan de rubberarbeid, vele dorpen kwamen in opstand. De reactie was nietsontziend. Aan de rivier de Ubangi, zo wist de Britse viceconsul, was het schering en inslag dat soldaten (van de Force Publique) landden bij een dorp en daar meteen begonnen te plunderen en al het graan en de kippen stalen: 'Daarna vielen ze de inboorlingen aan tot ze hun vrouwen te pakken kregen. Die vrouwen werden dan als gijzelaars gevangengezet tot de lokale chef met genoeg rubber voor de dag kon komen. Als de vereiste kilo's waren geleverd, werden de vrouwen terugverkocht aan hun eigenaars voor een paar geiten het stuk [sic] en zo gingen ze maar door van dorp tot dorp tot ze de vereiste hoeveelheid rubber bij elkaar hadden.'³²⁸

Lang niet alle functionarissen maakten zich schuldig aan dergelijke vergrijpen. Maar er waren er genoeg die dat wel deden. Zware jongens waren mannen als Léon Rom, afkomstig uit een arme familie uit Bergen. Hij werkte eerst als administrateur, dan als districtscommissaris en later als kapitein van de Force Publique. Bij de Stanleywatervallen richtte hij onnoemelijk onheil aan. Volgens rapporten van blanke, niet-Belgische missionarissen was Rom wreed en gewelddadig en liet hij voor het minste vergrijp Congolezen terechtstellen. Voor zijn kantoor prijkte steeds een galg en de tuin om zijn huis was afgezet met 21 menselijke schedels. Waarmee hij niets anders deed dan het gebruik van lokale stamhoofden nabootsen. Maar een beschaafd man kon je hem na enige tijd niet meer noemen. Bij zijn terugkeer in België werd Rom geridderd in de Leopoldsorde. Een andere man van omstreken faam was de Mechelaar Willem Frans Van Kerckhoven. Van 1886 tot 1890 was hij districtscommissaris van Léopoldville. In fysiek opzicht leek hij wat op Rom: een domme, wat cynische blik boven een wijdlopige Arsène Lupinsnor met opstaande punten. Maar wel een doordouwer. Wat hij vooral met Rom gemeen had, was hardvochtigheid. Anders dan Rom was Van Kerckhoven ook een zeer bekwaam officier, die het de milities van de slavenhandelaars bijzonder moeilijk maakte. Hij werd berucht door expedities in het noordoosten van

Congo. In de periode waarin Leopold van daaruit wilde doorstoten naar Soedan, ging Van Kerckhoven geen strijd uit de weg. Het leverde hem de bijnaam 'De Orkaan' op. Waar hij passeerde, bleef niets heel. Van Kerckhoven kwam trouwens zelf om tijdens een van die acties. Hij werd getroffen door een kogel en stierf nog voordat hij de Nijl zag. Ook Van Kerckhoven werd geëerd met de Leopoldsorde. Zijn geboortestad Mechelen herdacht hem met een straatnaam. Berucht werd ook René De Permentier, een officier uit de Force Publique. Hij verlustigde zich in nodeloze slachtpartijen. Executies waren bij hem bijna dagelijkse kost. Maar de ergste van allen was allicht Léon Fiévez, een Waalse boerenzoon. Fiévez was districtscommissaris in het Evenaarsdistrict. Al na vier maanden dienst had hij 572 mensen over de kling gejaagd. Trots meldde hij dat hij tientallen tegenspruitende dorpen had 'weggevaagd'. Maar hij slaagde er wel in om de hoogste rubberopbrengst van de hele Vrijstaat op te brengen.³²⁹ Waar het allemaal aan lag? De Britse missionaris George Grenfell wist een van de oorzaken goed te verwoorden: 'Gelet op het aantal eenzame posten dat blanke alleenstaande mannen bezetten met slechts een handjevol inheemse soldaten te midden van half onderworpen en vaak wrede en bijgelovige volkeren, hoeft het niet te verbazen dat meer waanzin aan het daglicht zal komen. Maar het is het systeem dat veroordeeld moet worden, meer dan het arme individu dat, overweldigd door koorts en angst, de controle over zichzelf verliest en zich te buiten gaat aan vormen van intimidatie om zijn autoriteit hoog te houden.'³³⁰ Dat zag de missionaris goed. Congo werd geleid door mensen die van wereld waren veranderd en daar geen raad mee wisten. De individuele situatie en geaardheid van functionarissen kon natuurlijk niet de enige verklaring zijn. Een van de belangrijkste oorzaken was de manier van besturen. Toen de Vrijstaat in 1885 van start ging, begonnen de koning en zijn secretarissen-generaal (later staatssecretarissen) Strauch, Van Neuss en Van Eetvelde letterlijk van nul af aan. Er lag geen recept in de kast om zo'n soort staat te leiden. De enige zekerheid was dat men in een bijna absolutistische monarchie leefde. Alleen Justitie was onafhankelijk. En dan nog. Op het laagste echelon lagen administratieve, militaire en

justitiële machten samen in de handen van één functionaris. Zelden of nooit heeft de koning-soeverein zich ingelaten met de rechtsgang. Dat Congo een rechtsstaat moest worden, stond voor hem buiten kijf. Maar de uitvoerende en wetgevende macht lagen wel in zijn handen. De Belgische premier Beernaert drukte het treffend uit: 'In Boma is Zijne Majesteit een absolute vorst en bijgevolg kan men zeggen dat de wetgevende macht in zijn handen ligt, zonder beperkingen.'³¹⁰ Dat mocht dan wel zo zijn, vanuit Brussel kon Leopold niet meer doen dan de strategie bepalen en de grote lijnen uitzetten. Het was aan Boma, de hoofdstad van de Vrijstaat, om er uitvoering aan te geven. Maar de administratie van de Vrijstaat was in niets te vergelijken met die van de Belgische overheid. Ze was weinig omvangrijk en onervaren. De schakel der gedachten was nu eenmaal dat de Congostaat in de eerste plaats voor de financiële ondergang behoed moest worden. Bovendien moest alles snel gaan. Dus werd er geïmproviseerd. Het gevolg liet zich raden. 'De administratie in Brussel kampt met een zwaar euvel', schreef Banning. 'Er is absoluut niemand bij die kennis heeft van dit soort zaken. Ze moeten nog alles leren.'³¹² Nog minder kwaliteit school in de lui die men naar Afrika stuurde. Met uitzondering van de marinekapiteins die de stoomschepen op de Congo in de vaart moesten houden, de douanebeambten en een handvol rechters werden zeer jonge en onervaren mensen naar Afrika gestuurd. Onder hen enkele jeugdige melkmuilen die de modale burger liever niet op zijn stoep zag verschijnen. Opleiding kregen ze nauwelijks. Een koloniale school voor ambtenaren bestond nog niet. Hun leermeesters waren de oorspronkelijke ontdekkingsreizigers. Sommigen hadden nog onder Stanley gediend. Samen met hem hadden ze zich een weg door de jungle geschoten en hadden zelden op vredelievende voet met de inlanders geleefd. Kerels die geweld als de oplossing van alle vraagstukken beschouwden. Een van de eersten die signalen naar Brussel zond over de vergrijpen, was gouverneur Wahis. Als oorzaak verwees hij – omzichtig – naar het gebrek aan kwalitatief personeel. Hij betreurde dat 'een te groot aantal veel te jonge en onbedachtzame functionarissen onbewust de praktijken nabootsen van bepaalde anciens,

die naast hun kwaliteiten ook enorme nadelen vertonen, waaronder het feit dat zij zelf eigenlijk te jong zijn, geen benul hebben van de beschaving en zich bijgevolg weinig gelegen laten liggen aan de principes die in de beschaving gangbaar zijn'.³³³ Wollige diplomatentaal, maar duidelijk genoeg voor wie in Brussel tussen de regels kon lezen. Wahis eiste competentere ambtenaren. Hij kreeg die niet.

Maar er zaten nog meer weeffouten in de Vrijstaat. Leopold was almachtig. Maar niet alwetend. Vanuit Brussel hadden hij en de drie regeringsleden weinig greep op wat er gebeurde in Boma, de hoofdstad van de Vrijstaat. Geen van hen, noch de koning, noch de regeringsleden, heeft ooit een reis naar Congo ondernomen. Het is een gegeven waarmee hedendaagse Leopoldcritici weleens schermen: 'Ze deden niet eens de moeite om naar Congo te reizen.' De waarheid is – zoals gebruikelijk – veel genuanceerder. De Antwerpenaar Charles

IN THE RUBBER COILS.

Rubber vergaren was geen vrijwillige bezigheid. Deze cartoon beeldt Leopold II af als een wurgslang die een Congolees in zijn dodelijke greep houdt. (Cartoon door Edward Linley Sambourne, gepubliceerd in Punch in 1906)

Liebrechts, directeur van Binnenlandse Zaken, heeft wel degelijk jaren in Congo verbleven. Dat koning Leopold II er niet heen is gegaan, had een goede reden. De invulling van zijn functie had een heel andere draagwijdte dan die van moderne koningen. Hij was een cruciale draaischijf van de staatsmacht en verpersoonlijkte de continuïteit van de instellingen. In dat kader waren verre, transcontinentale reizen en de bijbehorende lange afwezigheden ongeoorloofd. Laten we niet vergeten dat het meest dramatische tijdperk van de EIC samenviel met pittige ontwikkelingen op het Belgische en Europese niveau, die eveneens op Leopolds agenda terechtkwamen. Hetzelfde gold overigens voor de Britse koningin Victoria en haar eerste ministers, de Duitse kanselier Bismarck, en de presidenten van de Franse Republiek. Nooit hebben ze een voet in de kolonies gezet. Maar Leopolds gebrek aan directe kennis van het enorme land hielp natuurlijk niet om tot een adequaat beleid te komen. Daarvoor was de afstand te groot en de communicatiemiddelen te traag en te onbeduidend. Om een telegram naar Brussel te verzenden diende men in de eerste jaren dit schrijven eerst toe te vertrouwen aan een zeekapitein die naar de Angolese havenstad Luanda voer, want alleen daar bevond zich een elektrische telegraaf. Soms verliep dit soort communicatie ook door een boodschapper naar Gabon of Brazzaville te sturen, waar men eveneens over de geschikte telegrafie beschikte. Ook de binnenlandse communicatie was primitief. Pas in 1895 kon een telefoonkabel tussen Boma en Matadi getrokken worden langs de stroom. Dat was eigenlijk niet eens een geringe prestatie, want zelfs in België had minder dan een procent van de bevolking in die tijd toegang tot telefonie. Nog langer duurde het, tot twee jaar voor de eeuwwisseling, voordat er tussen Boma en het 452 kilometer verder in het binnenland gelegen Léopoldville (Kinshasa) getelefoneerd kon worden. Dat was geen onschuldig euvel. 'Denk maar niet dat het volstond om in Congo te wonen, om te weten wat er gaande was', zo merkte monseigneur Roelens, apostolisch vicaris van Opper-Congo, op. 'Gedurende mijn veertien jaren in Congo heb ik nooit geweten wat er gebeurde buiten mijn vicariaat, tenzij ik het las in de kranten die me uit Europa toekwamen.'³⁴ Berichten uit

Congo konden er dus vele weken, soms maanden over doen voordat ze Boma of Brussel bereikten. Noodgedwongen moest Leopold het aan de administratie in Boma en de ondergeschikte functionarissen in het veld overlaten om de richtlijnen uit te voeren. Naarmate de activiteiten en de problemen in de Vrijstaat toenamen, werd het voor Leopold onmogelijk om nog alle rapporten en verslagen te lezen en te behandelen. Meer en meer vertrouwde hij op samenvattingen van wat anderen hem meldden. Of niet meldden. Want zoals elk democratisch systeem kende ook de Vrijstaat al gauw het fenomeen dat ondergeschikten alleen de gewenste feiten aan de chef doorgeven. Wie aan de vorst moest rapporteren, wilde de baas vooral tevreden houden en hield soms onprettig nieuws achter. Alleen Van Eetvelde kende sporadische opstoten van kritisch weerwerk.

Nog minder contact had Leopold met de administratie in de elf, later de veertien districten die de Vrijstaat telde. Enorme, verafgelegen gebieden. Sommige districten waren groter dan België of Frankrijk. Directe controle was er zo goed als niet, of was onmogelijk. De leiding was er in handen van districtscommissarissen. In theorie kregen ze hun bevelen van Boma, in de praktijk deden ze hun zin. Hoe verder van Boma, hoe meer de grenzen tussen zakelijkheid en goed bestuur bleven schuren. Zonder uitzondering waren de districtscommissarissen hun koning bijzonder toegewijd. Maar ze heersten namens hem en met bijna evenveel absolutistische macht. Deze districtscommissarissen moesten veel ballen tegelijk in de lucht houden. Ze vervulden de rol van burgerlijk ambtenaar, militaire chef, rechter, belastinginner, landbouwopzichter, bosbeheerder en personeelsdirecteur. Men hoefde geen helderziende te zijn om te beseffen dat het weinigen gegeven was om al deze functies tegelijkertijd aan te kunnen. Meestal waren het beroepsofficieren. Vrij snel leken hun districten meer op een gemilitariseerde zone dan op een provincie. Omdat noch Boma, noch Brussel vat op hen kreeg, gedroegen ze zich als minivorsten in hun district. Ontsporingen waren het directe gevolg van deze situatie. Langzaam maar zeker kwamen ze ook aan het licht.

Uit Amerika meldde zich een zwarte historicus en protestantse baptistendominee. Zijn naam was George Washington Williams. Naast zijn andere activiteiten was hij ook journalist. In 1889 vroeg hij een interview met Leopold aan. Een hartstochtelijk wantrouwen in journalisten was de vorst natuurlijk niet vreemd. Terecht meende hij echter dat het beter was om zelf zijn verhaal te vertellen dan dat aan anderen over te laten. Hij stemde er dus in toe om door Williams geïnterviewd te worden. Het onderhoud zou prima verlopen. In zijn artikel lezen zijn lezers dat de koning 'een aangename en onderhoudende gesprekspartner' was. Deemoedig had de vorst Williams zijn menslievende bedoelingen nog eens uit de doeken gedaan. 'Wat ik daarginds [in Congo] doe is de vervulling van mijn plicht als christen ten opzichte van arm Afrika. Ik wens niet één frank terug te krijgen van al het geld dat ik er besteed.' Halleluja, dacht Williams. Want hij had een hoogdravend, zij het curieus plan om dozijnen van zijn hogeschoolde Amerikaanse rasgenoten terug te brengen naar Afrika, hun thuis tenslotte. Zij zouden daar even orde op zaken komen stellen, de Amerikaanse knowhow importeren en het continent opstuwen in de vaart der volkeren. Waar kon hij beter terecht dan in Leopolds Congo? Dus ging hij er in 1890 heen, zonder enige bedoeling om Leopold in een kwaad daglicht te stellen. Zijn verwachtingen waren hooggespannen. Misschien daarom viel Williams van zijn wolk toen hij na enkele maanden in Congo tot de bevinding kwam dat hij niet bepaald in het beloofde land terecht was gekomen. Al gauw waren Williams verhalen over semislavernij en moorden ter ore gekomen. Hij ging op zoek naar bewijzen en meende die te vinden. Wat had die Leopold hem eigenlijk wijsgemaakt? Een boze Williams vroeg het zich af, maar stelde zich niet de vraag of de koning eigenlijk wel wist wat er in zijn naam werd uitgespookt in de Vrijstaat. Bij de Stanleywatervallen zette hij zich aan het schrijven. Hij doopte zijn pen in zwavelzuur en stelde een open brief op, gericht aan 'His Serene Majesty Leopold II, King of the Belgians and Sovereign of the Independent State of Congo'. Williams stak behoedzaam van wal

'Goede en grote vriend,

Ik heb de eer om Uwe Majesteit enkele bedenkingen voor te leggen aangaande de Congo-Vrijstaat, gebaseerd op een zorgvuldige studie en inspectie van het land en de mentaliteit van het overheidsperoneel dat u op het Afrikaanse continent tewerkstelt.'

Een nogal buitensporige bewering, Williams had slechts een fractie van het land bezocht. Vervolgens beschuldigde hij Stanley. Met lage listen had die de dorpschouwen hun land afgetroffeld. Wat hadden die daarvoor in de plaats gekregen behalve wat nuttelooze prullaria? Niets. Over een afstand van 1.500 mijl had Williams niet één hospitaal gezien. Van onderwijs was evenmin sprake. En in de hoofdstad Boma had hij niet één Afrikaanse ambtenaar ontmoet. Waar die zwarte ambtenaren na vijf jaar Vrijstaat plots vandaan hadden moeten komen, was een vraagstuk waarmee Williams zich niet inliet. Wat hij ook had vastgesteld, was dat niet alleen Europese functionarissen maar ook de inlanders zelf wandaden begingen. 'Gruwel van een onbeschrijfelijke aard wordt hier door de inboorlingen uitgeoefend, zoals het levend begraven van slaven in het graf van een overleden stamhoofd of het afhakken van hoofden van verslagen krijgers in stammentwisten.' Ook dat was volgens Williams de schuld van Leopold, want 'uw regering doet niets om deze gebruiken te beletten'. De vermaledijde ambtenaren hadden Williams kunnen uitleggen dat het in een universum als Congo voor een paar honderd Europese functionarissen onmogelijk en levensgevaarlijk zou zijn geweest om dit soort eeuwenoude plagen een halt toe te roepen. Maar die vraag had Williams hun klaarblijkelijk niet gesteld. Het eten van mensen en het jagen op slaven en andere allang bestaande praktijken, het was allemaal de schuld van de Vrijstaat, die er 'niets aan deed'.

Williams kritiek was meer terecht toen hij het geweld laakte dat gepleegd werd door de Afrikaanse soldaten van de Force Publique in de verafgelegen buitenposten: 'Met piratenmanieren dwingen zij de plaatselijke bevolking om hun vis, geiten en groenten af te geven terwijl ze

hun musketten op hen gericht houden. Als de inlanders weigeren om die vampieren eten te geven, dan melden die dat in het hoofdstation, waarop hun blanke oversten een strafexpeditie naar dat dorp ondernemen en het met de grond gelijk maken. Die zwarte soldaten, van wie velen slaven zijn, beslissen over leven en dood. Ze zijn achterlijk en wreed, omdat zij de inlanders niet begrijpen. Het is de staat die hun die macht geeft. Ze brengen geen verslag uit over hun plundertochten, noch over het aantal levens dat ze nemen; men draagt hun op om te leven op kosten van de dorpelingen, zodat de regering van Zijne Majesteit zich van die last bevrijd weet.' Williams liet niet na om ook te schrijven over de seksuele immoraliteit die zich in de buitenposten afspeelde. Nog een teer punt in die tijd: 'Vrouwen worden in de regering van Zijne Majesteit geïmporteerd voor immorele doeleinden. Er zijn twee methodes. Zwarten worden uitgezonden naar de Portugese kusten om daar vrouwen in te lijven als hoeren voor de blanken, die daarvoor een maandelijks huurgeld betalen. De andere methode bestaat erin dat plaatselijke vrouwen tot zeven jaar dwangarbeid worden veroordeeld voor een of ander niet-bestaand misdrijf tegen de staat. Die verhuurt vervolgens de vrouwen aan de hoogste bidder en de officieren hebben dan het voorkeurrecht.' Vervolgens beschuldigde Williams Leopold ervan om de Akte van Berlijn met voeten te treden. Een teer punt. De Vrijstaat belastte immers alle handel, behalve haar eigen commercie. 'Soldaten beletten de dorpelingen om handel te drijven met anderen dan staatsambtenaren. Als ze moeilijk doen, worden hun goederen in beslag genomen.' Dan kwam Williams toe aan de beschrijving van wat hem het meest had geschokt: de brutale, soms bestiale behandeling van de bevolking: 'Ik beschik niet over de adequate woordenschat om Zijne Majesteit de brutaliteiten te beschrijven waarmee zijn soldaten optreden tijdens hun raids. Meestal gaat het om de bloeddorstige Bangala's, kannibalen die zelfs geen kwartier schenken aan grootmoeder of een kind aan de borst van zijn moeder.'

In zijn brief was Williams zeer plastisch, al had hij veel van horen zeggen. Zo had hij gehoord dat de soldaten afgehakte hoofden aan hun

officieren kwamen tonen op de stoomschepen en achteraf de lijken van kinderen opaten. Twee Belgische officieren hadden ergens op een rivier een zwarte in een kano in het oog gekregen en erom gewed wie hem het eerst kon neerschieten. Geen van die taferelen had Williams met eigen ogen gezien. Maar Leopold droeg schuld. In zijn slotwoorden verklaarde Williams Leopold de oorlog. Hij zou de brief laten publiceren waar hij maar kon. En hij richtte zich ten slotte tot de politiek:

'Al de misdaden die aan de Congo worden gepleegd, geschieden in uw naam en u zal zich voor de rechtbank van de publieke opinie moeten verantwoorden voor het wanbestuur van een volk, waarvan u het welzijn is toevertrouwd door de achtbare Conferentie van Berlijn in 1884-1885. Ik roep hierbij de mogendheden die deze beginnende staat aan u hebben toevertrouwd en waarvan u de regels schandelijk hebt overtreden plechtig op om een internationale onderzoekscommissie in te stellen om de vermelde misdaden te onderzoeken, in de naam van de mensheid, de handel, het grondwettelijk bestuur en de christelijke beschaving.'

GEO. W. WILLIAMS

Stanley Falls, Midden-Afrika

18 juli 1890'

Leopold II had even in de hoop geleefd om van de zwarte schrijver een bondgenoot te maken. Knarsetandend zette hij een streep door die illusie. Op 18 juni boog ook de Kamer zich over Williams' aantijgingen. De meerderheid schaarde zich vierkant achter de koning. Maar die rook onraad. Hij en Van Eetvelde vonden dat er hard moest worden opgetreden tegen ambtenaren die zich aan wandaden bezondigden. Dat zetten ze ook op papier.³⁵ Aan Van Eetvelde vroeg de soeverein om de militairen zo veel mogelijk door burgers te vervangen. Met een door kommer verwrongen gelaat antwoordde Van Eetvelde dat hij geen geschikte kandidaten vond. In Leopolds scenario zaten dus aanzienlijke zwaktes. Over die plotgaten stapte hij vlotjes heen.

Waarmee hij zich een groot probleem op de hals haalde. Als alleenheerser had Leopold de eindverantwoordelijkheid voor maatregelen en acties die hij niet kon waarnemen en waarvan hij de maat niet kon nemen. Had hij kunnen weten hoe de functionarissen in Congo zich zouden gedragen toen aan het begin van de jaren negentig het steeds dringender verzoek uit Brussel kwam om de inkomsten drastisch te verhogen? Allicht wel. Onophoudelijk zond de vorst instructies om de rubberproductie op te drijven. Men kon Leopold er niet van beschuldigen dat hij geen ondersteunende maatregelen trof. Zo bevatte het strafwetboek een absoluut verbod op slavernij en was een arbeidscontract verplicht. Het mocht de arbeider niet langer dan zeven jaar binden en de beloning, in natura meestal, moest klaar en duidelijk vermeld worden. Maar Leopold verzuumde om controlemechanismen in te voeren en adequaat juridisch toezicht te organiseren. Allemaal geldverslindende beschikkingen. Ze bleven dus achterwege. Van die ruimte maakten vele Congo-functionarissen misbruik. Sterker nog, de staat zelf exploiteerde het Kroondomein met zijn ambtenaren, die premies en bevorderingen kregen naarmate de opbrengst van rubber en ivoor steeg. Hoe meer rubber ze konden produceren, hoe meer ze verdienden. De inlanders moesten belastingen betalen, niet in een geldelijke contributie, maar in het leveren van arbeid. Het hele systeem spoorde de ambtenaren en hun zwarte handlangers er alleen maar toe aan om tot het uiterste te gaan. Dwangarbeid bijvoorbeeld, afgedwongen met brutaal geweld. Van Eetvelde trachtte Leopold ertoe te bewegen om minder prestatiedruk uit te oefenen op de Congolese overheden. Een van de kook geraakte Leopold schold hem de huid vol. Maar hij was tenminste open over zijn doel. 'Mijnheer Van Eetvelde is op nogal krachtdadige wijze tot de orde geroepen', schreef de vorst. 'Ik alleen ben het staatshoofd en als mijn staatsecretaris een ander beleid wil dan het mijne, belanden we in anarchie. Ik heb als enige de leiding en ik zal elke ongehoorzaamheid de kop indrukken.'³³⁶ Een uitlating die in de hogere beleidssferen weer eens sensatie wekte, maar geen tegenstand.

Geweld en onderdrukking namen toe naarmate Brussel opbrengsten wilde zien. Gewin dat vooral uit massale rubberwinning moest voortspuiten. Wat dat betreft was Congo zeker geen alleenstaand geval. Geweldpleging was inherent aan elk koloniaal systeem, net zoals het alledaags was in de negentiende-eeuwse Europese samenleving, waar in kazernes recalcitrante soldaten stokslagen kregen en in – Engelse en Duitse – scholen achterwerken met het riet werden bewerkt. Maar in Afrika ging men veel verder. De geringschatting van de inheemse cultuur, de misprijzende voorstelling van de inboorlingen en een soms misplaatst gevoel van suprematie maakten van geweld, marteling en moord een alledaagse manier van optreden in elke kolonie uit die tijd.

Een sprekend voorbeeld is het beruchte afhakken van handen. In ons collectieve geheugen wordt het geassocieerd met Leopolds Congo. Minder bekend is dat die praktijk ook in andere kolonies gebruikelijk was. De Britse dokter John Todd van de Liverpool School of Tropical Medicine tekende de getuigenis op van Britse officieren die een opstand in Sierra Leone hadden neergeslagen. Hun zwarte sergeanten moesten hun de afgehakte handen tonen van gedode rebellen, om het aantal uitgeschakelde tegenstanders te kunnen bevestigen en het aantal afgevuurde kogels te verantwoorden. Men kan zich ook wel voorstellen dat er in sommige gevallen ook handen van zwaar gewonden zijn afgehakt door soldaten die het niet al te nauw namen. Exact wat er in de Congo-Vrijstaat gebeurde. Of in Frans-Congo, Gabon en Ubangi.³³⁷ De Duitse diplomaat Döbritz zag net dezelfde taferelen in Duits-Kameroen.³³⁸ Op 18 september 1896 voegde Brussel een paragraaf toe aan het strafwetboek waarbij het verminken van lijken werd verboden. Een wet die jarenlang dode letter zou blijven. Het is nuttig even op te merken dat de Belgen, ook Leopold, zich geen voorstelling konden maken van wat daarginds gebeurde. Toen hij een karikatuur zag van zichzelf met een sabel in de hand, Congolese handen afhakkend, sloeg hij zich vol verbazing voor het hoofd. 'Alsof ik handen laat afhakken', zei hij tegen zijn ordonnans. 'Wat een idiotie. Ik zou hen de rest kunnen afhakken, maar de handen zeker niet. Als ik aan iets behoefte heb in Congo, zijn

het wel handen!³³⁹ Een kritische onderzoeker als Daniël Vangroeneweghe schreef vroeger al uitvoerig over het onderwerp. Het is volgens hem een vergissing om te denken dat men handen afhakte van levende mensen, bijvoorbeeld als straf voor een te lage rubberlevering. Dat klopt niet. 'Het was inderdaad zo dat de soldaten een hand afhakten, meestal van al gedode slachtoffers als bewijs van munitieverbruik, en die dan inleverden bij de blanke ambtenaar of de districtcommissaris', aldus Vangroeneweghe.³⁴⁰ Er bestaan ook enkele foto's van mensen die een hand missen. Ze droegen bij tot het misverstand: 'Dit waren mensen die, doodgewaand, hun rechterhand afgehakt werden maar het overleefden.' We komen hier later nog op terug. Ook de wandaden begaan door staatsfunctionarissen lagen buiten het voorstellingsvermogen van Brussel. Leopold, Van Eetvelde en zovele anderen verontwaardigden zich over de aanvallen op Belgische ambtenaren 'die zich nooit schuldig zouden maken aan dergelijke barbaarsheid waarvan sommige parlementaire debatten toch gewag maken en zo de indruk wekken dat de Belgen in Congo dit soort verminkingen van levende mensen zouden tolereren'.³⁴¹ Maar misschien keek Leopold niet verder dan zijn neus lang was. Geweld, onderdrukking en kolonisatie hoorden bij elkaar als slot en sleutel. Eenmaal te midden van regenwouden en halfnaakte inboorlingen vielen vele Europeanen uit hun burgerlijke deftigheid en gingen alle remmen los. In de rubberwouden moesten zwarte arbeiders maar hopen dat hun opzichters wisten wat ze deden. Wat vaak niet het geval bleek. Het veranderde het aanschijn van de Vrijstaat voorgoed. Terwijl men in Boma en Brussel de humanitaire idealen predikte, werd nog veel harder geroepen om inkomsten. Met de dag werd die contradictie zichtbaarder. De Amerikaanse protestantse missionaris dokter Aaron Sims was werkzaam in het Evenaarsdistrict en wist de paradox treffend te verwoorden. 'Er zijn twee staten', schreef hij. 'De respectabele, die van de bladen en de artikels – hij strekt zich niet verder uit dan Léopoldville – en de andere, de gemene en gruwelijke, die zich uitstrekt van hoog naar laag en van links naar rechts en waar niets het daglicht kan verdragen'.³⁴² Iets minder polemisch maar genuanceerder en ter zake was de omschrijving van de Belgische magistraat Octave Louwers

'De staat heeft twee gezichten: 1° de koloniserende en beschavende staat, vol goede bedoelingen, vernuftige ideeën, wijze maatregelen en een vaak lovenswaardig optreden, 2° de kapitalistische staat, die ivoor en rubber wint en alle andere mogelijke en onvoorstelbare rijkdommen en daarbij het vehikel wordt van privéondernemingen en hen bijstaat in de barbaarse praktijken die deze plegen in hun zucht naar geldgewin'.³⁴³ Daarmee roerde Louwers nog een andere bron van misbruik aan. De zwaarste vergrijpen tegen de bevolking speelden zich immers af in de gebieden die aan de twee concessiemaatschappijen, de Société Anversoise du Commerce au Congo en Abir waren uitbesteed. Uit besparingsoverwegingen had de regering – Leopold dus – geoordeeld dat men de taken van de overheidsadministratie in die gebieden kon toevertrouwen aan deze bedrijven zelf. Niet alleen de landexploitatie, maar ook de ordehandhaving werd er dus geprivatiseerd. De staat werd in de feiten vervangen door privébeheer. Bovendien konden de firma's naast hun privémilities ook een beroep doen op het officiële leger, de zwarte soldaten van de Force Publique. De eerste deden in bruutheid niet onder voor de laatste. Met alle gevolgen van dien. De opzichters en hun zwarte handlangers achtten elk middel goed om de bevolking tot steeds meer rubberwinning aan te zetten. De hoogte van de rubberheffing verschilde van station tot station. Maar wat niet varieerde was dat een te kleine oogst genadeloos bestraft werd. Lijfstraffen, collectieve boetes in natura, gevangenneming of strafexpedities. Dorpelingen zagen dan zwarte soldaten, al dan niet in de blauwe tunieken van de Force Publique, opduiken tussen hun hutten. Met veel misbaar maakten die hun bezittingen buit en brandden de woningen plat. Wie tegenpruttelde werd over de kling gejaagd. Opstandjes waren het gevolg. Ze waren meestal kansloos. Het bloed in de rubberwouden kreeg niet de tijd om op te drogen. De doden stapelden zich op. Op aantallen en doodsoorzaken komen we later terug. Geweld door inlanders werd met nog meer geweld beantwoord, opstandjes werden in het vuur gesmoord. Het was niet naar de zin van de hogere overheid. De correspondentie van gouverneur Wahis met zijn ambtenaren en officieren is daar glashelder over:

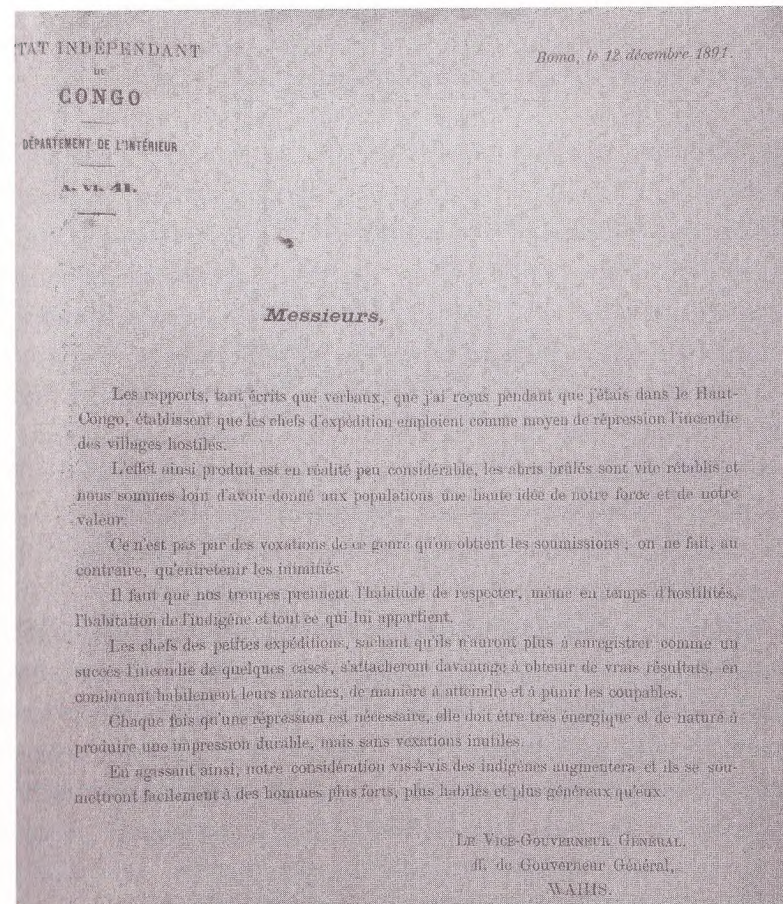
Boma, 12 december 1891

Mijn heren,

Het is mij tijdens mijn verblijf in Opper-Congo op mondelinge en schriftelijke wijze ter kennis gekomen dat de expeditiechef opstandige dorpen bedwingen door ze plat te branden. Dit is een inefficiënte methode. De verbrande hutten kunnen immers snel heropgebouwd worden en wij geven aan de bevolking een totaal verkeerd beeld van onze kracht en waarden. Het is niet door dit soort onderdrukking dat men hen onderwerpen kan; het enige wat men ermee bereikt is nog meer vijandschap. Onze troepen moeten echt leren om, zelfs in oorlogstijd, de woonsten van de inlanders en al hun bezittingen te vrijwaren. (...) Telkens repressie noodzakelijk is, moet deze zeer krachtdadig en duurzaam zijn, maar zonder onnodige grieven op te wekken. Als we op die wijze te werk gaan zal onze achting voor de inboorlingen vergroten en zullen zij zich gemakkelijker onderwerpen aan mannen die sterker, slimmer en edelmoediger zijn dan zij.

De Vice-gouverneur-generaal
Dienstdoend Gouverneur
Wahis

Dat Brussel en Boma de greep op hun ondergeschikten kwijt raakten, blijkt uit een ander schrijven van Wahis, vier jaar later. Wahis moest zijn bevelen uit 1891 haast woordelijk herhalen. Sommige regio's stonden in vuur en vlam. Wahis erkende dat het geen gemakkelijke klus was om de orde te handhaven. Maar opnieuw riep hij op tot zelfheersing en begrip voor de – in zijn ogen – ‘primitieve’ mensen die zelf geen genade kenden.

Brief van gouverneur Wahis aan zijn ambtenaren en officieren over het platbranden van opstandige dorpen.

(Archief van Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren)

Boma, 7 januari 1895

Mijne heren,

De Regering is er zich van bewust dat een krachtig optreden soms onvermijdelijk is, maar het moet een uitzondering blijven en kan pas geschieden nadat alle pogingen tot verzoening uitgeput zijn. Er zijn voldoende bewijzen dat rechtstreekse treffens vermeden hadden kunnen worden indien men de onderhandelingen had verder gezet en ze op handige wijze had volbracht. (...) Zo kunnen we ook vermijden dat de inheemsen, die weinig vertrouwd zijn met de Europeanen, onze bedoelingen en onze gevoelens jegens hen misverstaan, een misverstand dat onvermijdelijk leidt tot een grotere bereidheid om extreme daden te stellen. (...) In alle gevallen moeten vrouwen en kinderen gespaard blijven en het privé-bezit gerespecteerd worden. (...) Rebellen moeten gestraft worden maar naar verhouding en door de schuldigen voorwaarden op te leggen, eenmaal de vrede hersteld is. Die manier van optreden zal bij de inheemsen veel meer vruchten afwerpen in ons voordeel, omdat deze primitieve mensen zich niet zullen verwachten aan een dergelijke handelswijze vanwege de overwinnaar die zich in een machtspositie bevindt.

De Gouverneur-generaal
Wahis

Wat op de tast was begonnen als Stanleys avontuurlijke verkenningstocht, onttaardde in een hel. Ook al zijn deze daden onder de verantwoordelijkheid van Anversoise en Abir geschied, het bleef wel een feit dat beide ondernemingen voor de helft in handen waren van de staat – dus Leopold – en voor de andere helft van mannen en firma's met wie hij nauwe betrekkingen onderhield.

Herman Ledeganck (1841-1908) was vicegouverneur in Congo-Vrijstaat tussen 1888 en 1889 en was op de hoogte van de wreedheden.

(Fotograaf niet bekend, uit: Les Belges au Congo: notices biographiques)

De onthullingen over de wandaden stapelden zich op. Van Eetvelde leek er maar geen greep op te krijgen. Hij maakte zich druk omdat de daders meestal vrijuit gingen. Al wist hij wel hoe dat kwam: er was gewoon een structureel tekort aan mankracht. Het tekort aan rechters was schrijnend. Capabele lagere ambtenaren waren nog schaarser. Getuigenissen werden niet ernstig genomen door de hogere overheden. De ene ambtenaar wilde de andere niet voor het hoofd stoten. Soms greep Brussel in als Boma te licht strafte. Een voorbeeld werd gesteld door de commandant van de Force Publique te veroordelen omdat hij een soldaat zo hard had geslagen dat deze eraan gestorven was. Lijfstraffen met de *chicotte*, een zweep van gedroogde nijlpaardenhuid, werden nu eenmaal aanvaard als een noodzakelijke vorm van discipline. Maar bestraffing moest volgens vicegouverneur Ledeganck 'niet ontaarden in onmenselijkheid of wreedheid'. Gerechtelijke vervolgingen en veroordelingen als deze waren zeer zeldzaam. Wat zich afspeelde in de verst afgelegen plekken van de Vrijstaat bleef al helemaal in het duister. De veertien districten waren elk opgedeeld in zones, elke zone in sectoren en elke sector telde

verschillende posten. In die posten waren het meestal geen blanke, maar zwarte opzichters die de dienst uitmaakten. Controles op hun gedrag was sporadisch. Maar des te strikter werden ze afgerekend op de hoeveelheid rubber die in hun gebied werd opgeleverd. Al gauw namen deze soldaten de plaats in van lokale chefs. Ze tiranniseerden de dorpsbewoners. Vicegouverneur Ledeganck wist dit. Hij voorspelde dat de posten de praktijken van de Arabische slavenhandelaars zouden overnemen. Maar zoals gezegd onderscheidde vooral ook tal van Europese en Belgische middenkaders zich in wandaden.

Naar aanleiding van de ophanging van de Brit Stokes (zie hoofdstuk 27) kwam de EIC in de kijker te staan van de Britse media. In Engeland begon men de geruchten over wanbeleid in Congo veel serieuzer te nemen. Leopold kreeg het ervan op de heupen. Hij stuurde gouverneur Wahis op pad om te onderzoeken of er waarheid school in sommige van de beschuldigingen. Deze trouwe dienaar van Leopold trok er persoonlijk op uit. Leopold verwachtte dat Wahis zou terugkeren met een verhaal dat even wit was als dat van de Britten zwart. Dat was slechts ten dele zo. Tien maanden lang trok gouverneur Wahis rond. Hij vond dat het merendeel van de functionarissen goed werk leverde. Tegelijk stelde hij ook schanddaden vast. Tijdens een bezoek aan het dorp Nyangwe, dat achtereenvolgens door de Brusselse luitenant Émile Lemery en de Luikse kapitein Charles Stevelinck was bestuurd, liet Wahis zich in duidelijke taal uit over het tweetal. Zij gedroegen zich volgens de gouverneur-generaal ten overstaan van de inlanders, de inheemse chefs en de hulptroepen als beesten. Mensen die hun in de weg stonden werden opgehangen of in de stroom gegooid.³⁴⁴ Het Maniëmagebied beschreef hij later zelfs als 'un pays d'horreurs'.³⁴⁵ Over het Stanleydistrict was Wahis ronduit vernietigend. Maar tegelijk maakt zijn verslag pijnlijk duidelijk dat hij geen oplossing zag: 'Het lijdt geen twijfel dat het bestuur in die zones aanleiding geeft tot ernstige misbruiken, maar om die te corrigeren zou men het systeem moeten afschaffen. Zo zou de vooruitgang van deze uitgestrekte streek gedurende jaren in het gedrang komen.

Een bezetting zoals in andere districten zou enorm veel geld kosten en middelmatige resultaten opleveren. Het systeem moet dus behouden blijven zoals het is, maar de gebreken ervan moet men trachten te verminderen. [...] De inheemse postchefs, die dezelfde macht hebben als de blanke postchefs, beschikken over met percussiegeweren bewapende hulptroepen. De bevolking wordt niet door de hulptroepen mishandeld indien zij ter plaatse blijven. Er zijn echter wel misbruiken wanneer zij op verre expedities gestuurd worden om de bevolking tot gedwongen arbeid aan te zetten. Op zulke expedities geven ze de vrije loop aan hun woeste instincten en zijn ze zeker van straffeloosheid.³⁴⁶

Leopold leek het allemaal niet te zien of te weten, totdat de rapporten te talrijk en te weerzinwekkend waren. Na de eerste berichten over massale moordpartijen in het Mongalabekken was het kwaad kersen eten met de monarch. Toornig en in stevige bewoordingen bezwoer hij de staatssecretaris voor Binnenlandse Zaken tot 'de minutieuze uitvoering van onze bevelen ter bevordering van de ontwikkeling en de welvaart van de bevolking van Congo[-Vrijstaat] waar wij een modelstaat willen van maken'.³⁴⁷ Belangrijke woorden. Ze vormen een bewijs dat Leopold het wel degelijk anders beoogde. Een modelstaat had hij gewild. Maar hij had zich klemgereden tussen botsende belangen: 'beschaven' en 'winst' maken. Telkens als er berichten binnenkwamen, reageerde Leopold met klare en strenge instructies om de misbruiken een halt toe te roepen. En telkens antwoordde Van Eetvelde dat zijn administratie met een nijpend tekort aan geschikte kandidaten kampte. Dus moest Brussel geen al te strikte eisen stellen aan de Belgen in Congo. 'Men moet hen een beetje ontzien, want zij bewaren en bewaken de autoriteit van de staat, zelfs al doen ze dat wat hardhandig. Het is justitie en het dient het belang van de staat'.³⁴⁸ En dat belang floreerde. Waar Congo in 1891 slechts een honderdtal ton rubber opleverde, was dat vijf jaar later plots 1300 ton en in 1901 6000. Alles op een hoopje gegooid leek de Congo-Vrijstaat rond de eeuwwisseling de winstgevendste van alle kolonies te worden.

Voortdurend bevond Leopold zich dus in zijn eigen, dubbelzinnige spagaat. Verontwaardigd over wandaden was hij zeker. Daar kan geen twijfel over bestaan. Maar die morele verontwaardiging kende geen praktisch gevolg en ging hand in hand met de politieke bekommernis dat zijn humanitaire reputatie in het gedrang kon komen. En daar was reden toe.

In België deden de vreselijke verhalen intussen de ronde. Maar daar had Leopold zich allang tegen verzekerd. Zijn internationale propaganda werd gevoerd door invloedrijke vrienden. Nadat ze van hem uitbatingsvergunningen hadden gekregen in Congo, namen de groep-Guggenheim en groep-Rockefeller het voor hem op. In België werd de publieke opinie bewerkt door kranten die tot de verzoeking waren vervallen om zich te laten omkopen. Een brief van Van Eetvelde aan de koning, van juli 1892: 'Ik veroorloof mij om Zijne Majesteit erop te wijzen dat het goed zou zijn om zich de steun te verzekeren van enkele kranten in de vorm van subsidies. Bijvoorbeeld *L'Étoile* en *Le Soir*. Vanaf september dienen we campagne te voeren en we zullen nooit de volle steun van bepaalde journalisten krijgen, indien we hen niet betalen.' Hoe dan ook, felle reacties op de Congoverhalen bleven uit in België. Men had wel gehoord van mogelijke misbruiken, maar die vonden plaats ver achter de horizon. Bovendien nam men alles met een korreltje zout. Want wie had zich inmiddels aan Leopolds zijde geschaard? Niets of niemand minder dan de hoogste morele autoriteit die België kende, de katholieke kerk. Die alliantie had de vooruitziende Leopold al twintig jaar eerder gesmeed.

33

Agenten in soutane

Het was een heldere, koele dag op het einde van september 1876 en de Brusselse boulevards lagen al vol bruine bladeren. In Anderlecht, voor de poort van de Congregatio Immaculati Cordis Mariae, beter bekend als de Missionarissen van Scheut, hield een rijkelijk beklede zwarte berline halt. Toen de geüniformeerde lakei het trapje had neergelaten, stapte een boomlange man uit. Het was Leopold. Alsof hij een ingetreden oom kwam bezoeken, klopte hij aan. Tot ontzetting van eenieder maakte hij zich bekend en vroeg om monseigneur Vranckx te spreken, de superieur-generaal van de orde. Men nodigde hem uit in de conferentiezaal. Daarbinnen heerste strenge pracht, donker houtbeschoot alom, en er pronkten hoge vazen van Chinese afkomst en oude schilderijen van bebaarde paters. Naar het kerstenende model van de missionaris stapte Vranckx op hem af, met vraagtekens in de ogen. Leopold kwam snel ter zake. Hij deelde mee dat hij in de blijde hoop verkeerde dat de scheutisten bereid waren om te helpen bij het beschavingswerk dat hij wenste aan te vatten in Midden-Afrika, aan de Congostroom. Het was weer een teken van zijn vooruitziendheid. We schrijven 1876. Er was dus nog negen jaar te gaan voordat hij de EIC kon oprichten. Blijkbaar leefde bij hem van meet af aan het besef dat hij de geestelijkheid aan zijn zijde moest krijgen. De goede verhouding met de clerus zou nog decennialang een voorname strategische doelstelling blijven voor de koning. Naast de staat en het bedrijfsleven zag hij de kerk als de derde pijler van de 'koloniale drievuldigheid'. De missionarissen van Scheut waren toen